

frühen Ismā'īliya, Wiesbaden 1978, 18-37, 99-100; F. Daftary, *The Ismā'īlīs. Their history and doctrines*, Cambridge 1990, 102-5, 126-8, 136-40, 177-8, 257, 294-5, 404ff., 408, 409-11 (containing further bibliographical references).

(F. DAFTARY)

ŞAWLADJĀN (A.), said to be an Arabised form of Pers. *šawgān* "polo stick" [see *ŞAWGĀN*]. The intrusive *l* makes this difficult, but D.N. MacKenzie, *A concise dictionary of Pahlavi*, London 1971, 22, has **caw(ly)agān* ("of doubtful transcription"). At all events, the curve of a polo stick makes it a suitable figurative expression, either as a simile [see *TAŞHĪBĪH*] or as a metaphor [see *ISTĪ'ĀRA*], in classical Arabic, Persian and Turkish literatures, for the curving eyebrows and locks or tresses of hair of a beautiful girl; see Annemarie Schimmel, *The two-colored brocade. The imagery of Persian poetry*, Chapel Hill N.C. and London 1992, 284-5.

(C.E. BOSWORTH)

SEGBÂN (T., from Pers. *sagbān* "servant in charge of dogs, or keeper of the sultan's hounds". In Ottoman Turkish, it was often spelled *sekbān*, and also written as *segmen* or *seymen*, following popular pronunciation), a term of Ottoman palace and military organisation.

In the Ottoman Empire, the term had three general uses which evolved over time: first used for the guardians of the sultan's hunting dogs, it was then applied to members of various salaried infantry units within the Janissaries, surviving until the corps itself was abolished in 1826, and finally, as the name of groups of infantry auxiliaries or militias. Officially prohibited as a military term in the latter use at the beginning of the 18th century, it was briefly revived again in the 19th. In present-day provincial Turkish, *segmen* refers to an armed ceremonial escort in national dress.

The first use of the term *segbān* occurs in a *wakf* deed of the late 8th/14th century. Hunting and dogs were an integral part of the early Ottoman court, especially that of Bāyezīd I [q.v.], who is credited with greatly expanding the number of *segbāns*. Servants for the hunting parties were probably recruited from war captives or as part of the military levy (*devşirme* [q.v.]). Early records indicate that villagers sought protection from recruitment, or from other obligations to *segbāns*, indicating the burden which hunting could impose on the populace. Murād I [q.v.] explicitly recognised the service of his *segbāns* and falcons in his will, emancipating them at his death. *Segbāns* figure prominently in Ottoman miniature painting. Süleymān I [q.v.] himself was portrayed as a great hunter, and surrounded by dogs and their keepers (see 'OTHMĀNLĪ. viii. Painting, Pl. X, for an example).

In the 9th/15th century, the evolution of courtly retinue to fighting units became more marked, and it is at this point that *segbāns* became part of the Janissaries. In 855/1451, Meḥemmed II added 7,000 *segbāns* to the Janissaries, with a separate commander, the *segbān başhī*, who joined the ranks of the high officials of the empire (Chalcondyles, ed. Bonn 1848, bk. vii, 377). Other officers of the *segbāns* included a *keḥḥūdā* and a *kātib*. After the middle of the 10th/16th century, the *segbān başhī* was subordinated to second-in-command after the *agha*, and generally remained in Istanbul when the *agha* left on campaign. The *segbāns* formed the 65th *orta* of the Janissaries, and were divided into two sections: a small cavalry *orta* of 40-70 men, most of whom were sons of Janissary officers, and 34 *bölüks* (companies of infantry), known as the *segbān bölükleri*. Hunting traditions survived in the

33rd *bölük*, called the *awđjī* (hunter) *bölük*, which accompanied the sultan on hunting parties but not on campaign; sons of Janissaries and statesmen alike made up its rolls.

A second general use of the term was for provincial auxiliary mercenary or militia troops, like the *lewend* [q.v.], who served the official appointees to the provinces, the *pašhas*, *mār-i mirāns*, *beglerbegi* or *sandjak begleri* [q.v.]. Initially the entourage of the governor (*pašha*), his private retinue and army (*kapı halkı*), *segbān* also came to be applied to troops called to campaign, and paid out of the central treasury (*mārī segbāns*, *mārī lewend*). Provincial officials were the recruiters of the *segbān-lewend* style of troops, and by the end of the 18th century, they were each required to mobilise 1,000-2,000 cavalry or infantry for campaigns. The essential characteristic of such auxiliaries was that they carried firearms, were recruited for short periods, and were drawn from the countryside, often from among the landless and lawless [see *BĀRŪD*. iv]. Their first significant appearance in that military capacity was during the Ottoman-Habsburg War of 1593-1606, when a few hundred were noted among the troops in Hungary. They were organised as other Ottoman troops, into companies or standards (*bayrak*), the latter generally numbering 50 or 100 men. Their use was increased in the latter 11th/17th century, as both Janissary and *sipāhīs* [q.v.] proved inadequate for facing the better-armed Habsburgs.

The demobilisation of such troops led to countryside unrest, as they often stayed together as armed bands, and participated in uprisings such as the *Djelālī* rebellions [see *DJĀLĀLĪ*, in Suppl.] or revolts of their provincial masters. The central government endeavoured unsuccessfully to eliminate the designation *segbān* around 1700, but military necessity dictated its continuance, although the term *mārī lewend* was the preferred usage for such troops by the mid-18th century.

Such mercenary or militia troops could be found in all the territories of the empire, as armies of provincial officials, as the fighting units described above, or as guards of towns, where they were often in conflict with local Janissaries. They included Christian recruits, Serbians and Croats, especially in the Principalities, where they were called *seymen*, and could be found in the fighting forces of Moldavia and Wallachia well into the 18th century. In general, however, Muslims were the primary recruits, and Albanians and Bosnians the most prized for their military prowess.

The term *segbān* was revived in military usage in 1808, when Muştafā Paşa Bayrakdār [q.v.] tried to continue the reforms of Selīm III [q.v.] by renaming the detested *niẓām-ī djedīd* [q.v.] troops *segbān-ī djedīd*, and incorporating them as the eighth *odjak* of the Janissaries. The new troops allied with the Janissaries, however, and were instrumental in Muştafā's own downfall that same year. The term *segbān* disappeared when Maḥmūd II [q.v.] eliminated the corps in 1826.

Bibliography: See GÖNÜLLÜ for further discussion; İA, art. *Sekbān* (M.T. Gökbilgin); Pakalın, iii, 145-9; Hammer-Purgstall, *Staatsverfassung*, i, 56, 48, ii, 37, 191, 203, 207-09; Uzunçarşılı, *Osmanlı devleti teşkilâtından kapıkulu ocakları*, i, Ankara 1943, 162-6 and *passim*; Halil İnalçık, *Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar I*, Ankara 1954, repr. 1987, 207, for Murād I's will; M. Cezar, *Osmanlı tarihinde lewendler*, Istanbul 1965; İnalçık, *Military and fiscal transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700*, in *Archivum ottomanicum*, vi (1980), 283-337; H.G. Majer, *Albaner und Bosnier in der osmanischen Armee. Ein Faktor in der Reichsintegration im 18. und 19. Jahrhundert*, in K.-D. Grothusen

Gevegan
030838

190 KASIM 2005
SONRA GELEN DOKÜMAN
MADE IN HOLLAND

pp. 250–260; Jahân-âbâdî, Kalîm Allâh, *Kashkûl-i Kalîmî* (Lahore, 1914); Jâmî, ‘Abd al-Rahmân, *Nafahât al-uns*, ed. Mahdî Tawhîdîpûr (Tehran, 1336 Sh./1957); Kalîm, Miyân Muḥammad Dîn, *Chishtî khâniqâhîn* (Lahore, 1990); Ma’sûm ‘Alî Shâh, Muḥammad Ma’sûm, *Tarâ’iq al-ḥaqâ’iq*, ed. Muḥammad Ja’far Mahjûb (Tehran, 1345 Sh./1966); Mojtaba’î, Fathollah, *Aspects of Hindu-Muslim Cultural Relations* (New Delhi, 1978); Mudarrisî Chahârdihî, Nûr al-Dîn, *Silsilahâ-yi Şûfiyya-yi Îrân* (Tehran, 1360 Sh./1981); Munzawî, Aḥmad, *Fihrist-i nuskhahâ-yi khattî-yi Kitâbkhânah-yi Ganjibakhsh* (Islamabad, 1357–1361 Sh./1978–1982); Mushâr, Khânabâbâ, *Fihrist-i kitâb-hâ-yi châpî-yi Fârsî* (Tehran, 1352 Sh./1973); Nakhshabî, Diyâ’ al-Dîn, *Silk al-sulûk*, ed. Ghulâm ‘Alî Âryâ (Tehran, 1369 Sh./1990); Nizami, Khaliq Ahmad, ‘Şûfî Movement in the Deccan’, in H. K. Shervani, ed., *A History of Medieval Deccan*, vol. 2 (Hyderabad, 1974), pp. 173–199; idem, *Târîkh-i mashâyikh-i Chisht* (Karachi, 1975); idem, *The Life and Times of Shaikh Farid-u’d-din Ganj-i-Shakar* (Aligarh, 1955); idem, *The Life and Times of Shaikh Nizam-u’d-din Auliya* (New Delhi, 2007); Rahmân ‘Alî-Şâhib, *Tadhkira-yi ‘ulamâ-yi Hind* (Lucknow, 1914); Rizvî, Athar Abbas, *A History of Sufism in India* (New Delhi, 1986); Saeed, Mian Muhammad, *The Sharqî Sultanate of Jaunpur* (Karachi, 1972); Schimmel, A., *Mystical Dimensions of Islam* (Chapel Hill, NC, 1975); Shirâfat Nawshâhî, Sharîf Aḥmad, *Sharîf al-tawârîkh (Târîkh al-aqṭâb)* (Gujarat, 1979); Subhan, J. A., *Sufism: its Saints and Shrines* (New York, 1970); Suvorova, Anna, *Muslim Saints of South Asia: the Eleventh to Fifteenth Centuries* (London and New York, 2004).

GHOLAM-ALĪ ARYA
TR. FARZIN NEGAHBAN

Chügân or *chawgân*, a type of mallet, with which balls were scored, this word was later applied to the game or sport which became known in English as polo.

NOMENCLATURE

This word occurs in Pahlawî texts and it was the German scholar Paul Horn in 1893 who connected it to the Syriac *atshulgan* and to the Arabic ‘*şawlawjân*’ (p. 100).

The name *chügân* was retained in most of the countries where it was played. Apparently it was the Byzantine empire which first learnt *chügân* from the Persians. Under the Byzantine ruler Theodosius II (r. 408–450)

chügân is mentioned in Byzantium where it became known as *tzykanion* (τζυκάνιον), a Byzantine pronunciation of the Sāsānid *chügân*. The place where *chügân* was played, was called ‘tzykanisterion’ (Janin, 119).

In the 19th century a French scholar, Du Cange, asserted that the Byzantines borrowed both the game and its name from France, claiming that the word *tzykanion* is a Byzantine Greek variant of the French *chicane*, a ballgame played by horsemen and sometimes on foot. Quatremère’s annotations to al-Maqrîzî, however, refuted this view, stating that the game called *chicane*, which became popular in several European countries, was obviously a Byzantine loan word, a conclusion corroborated by Brachet (p. 80). The arguments put forward by Quatremère and Brachet refuting Du Cange are convincing, since the borrowing of this word from French to Byzantine Greek is hard to accept, both in terms of the chronology and the place of transmission (see al-Maqrîzî, 1/122–123, 531, marginal note).

Other 19th and early 20th century scholars came to the same conclusion. For instance Lokotsch, when referring to the work of Horn, noted that the term *chügân* derived from the Prakrit for ‘four-fold’. The root also appears in German, via the French, as *Schikane*, and in English as *chicanery* (Lokotsch, 35).

If we give credit to the accounts about *chügân* being played by the fifth Sāsānid king Bahrâm Gûr in the city of Hîra, and the *chügân* classes described by the 6th-century Arab poet ‘Adî b. Zayd al-‘Ibâdî, one can assume that the Pahlawî word became Arabised in the 5th–6th centuries CE and took the form *şawlawjân*.

From the 2nd/8th century the word *chügân* spread and became widely used in Arabic poetry and culture. The word was mentioned in various phrases in Arabic literature such as: *al-la’b bi al-şawlawjân*, *al-darb bi al-şawlawjân* (or *bi al-şawâlîja*), and *darb al-kûra bi al-şawlawjân*. Later the word *kûra* (ball) slowly replaced the word *şawlawjân*

فصلنامه اسناد، مطبوعات و متون

دوره دوم، سال چهارم، شماره پانزدهم، بهار ۱۳۹۱

صاحب امتیاز: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

مدیر مسئول و سردبیر: رسول جعفریان

مدیر اجرایی و دبیر تحریریه: کاظم آل‌رضا امیری

مدیر هنری: رضا سفیدکوهی

ویراستار: مرضیه راغبیان

حروفچینی: آذر سرخانی

لیتوگرافی: نقره‌آبی

چاپ جلد و متن: نقره‌آبی

ناظر چاپ: نیکی ایوبی‌زاده

مقالات مندرج در پیام بهارستان، مبین آرای نویسندگان آنهاست

پیام بهارستان در ویرایش مطالب آزاد است

استفاده از مطالب پیام بهارستان با ذکر منبع آزاد است

نشانی: تهران- میدان بهارستان- کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کدپستی: ۱۱۵۷۶۱۳۴۱۱

تلفن: ۰۲۱-۳۳۱۳۷۸۰۳

دورنگار: ۰۲۱-۳۳۱۲۹۳۸۵

سایت: www.ical.ir

ایمیل: Payam@ical.ir

چوگان

۰۳۰۸۳۸

حافظی سیرت

نمود چوگان در غزلیات حافظ ۰۸۰۱۳۲

یوسف کرمی چمه^۱

مقدمه

در شتاب دنیای امروز و حرکت آن به سمت دهکده جهانی، پیگیری و بازشناخت مؤلفه‌های هویت ملی، لازم است. یکی از عناصر هویت ساز، ادبیات است که در ایران زمین، پیشینه و سابقه درخشانی دارد. در ادبیات فارسی، لایه‌هایی از فرهنگ اسلامی- ایرانی نمود یافته است. از جمله می‌توان اشارات شاعران و نویسندگان را به بازی‌های مردمی ذکر کرد. به عبارت دیگر، ادبیات فارسی آینه تمام‌نمای فرهنگ و آداب و رسوم مردم این سرزمین است. شاعران و نویسندگان از تمام ظرفیت‌های فرهنگ و زبان و آداب و رسوم ایران، استفاده کرده، بخشی از ماده کار خود را از این مجموعه‌ها گرفته‌اند.

یکی از مواردی که توجه خواننده جدی آثار ادبی فارسی را به خود جلب می‌کند، اشاره به بازی‌هایی همچون چوگان، شطرنج و نرد است. این اشارات به حدی است که می‌تواند موضوع پژوهش‌های بسیاری قرار گیرد. شاید بتوان گفت شاعری نیست که اشعارش خالی از این اشارات باشد؛ البته این مسئله به دو دلیل می‌تواند باشد؛ یکی آنکه این بازی‌ها به تدریج جزء بازی‌های عمومی درآمدند- اگر چه در ابتدا مخصوص اشراف و برگزیدگان بودند- و همگان کمابیش با آنها آشنا شدند، خاصه شاعرانی که به علت انتساب به دربارها، بیش‌تر و پیش‌تر مجال آشنایی با این گونه بازی‌ها برایشان فراهم می‌شد. دلیل دیگر را باید در سنت‌های ادبی جست؛ از آغاز شعر فارسی، رفته رفته تشبیهات، استعارات و تعابیر مربوط به این بازی‌ها و قواعد آنها در ذهن و زبان شاعران جا باز کرد و شاعران بعدی، حتی اگر خود این بازی‌ها را انجام نداده

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان و عضو پژوهشکده فرهنگ اسلام و ایران دانشگاه شهید باهنر کرمان.

پیام بهارستان / ۲۰، ۴، ش ۱۵ / بهار ۱۳۹۱

28 Temmuz 2015

4805 OBORNE, Peter. *Wounded tiger: a history of cricket in Pakistan*. London: Simon & Schuster, 2014. 592 pp. *Gedgan*
030838

ADDE YAYIMLANDIKTAN
RA GELEN DOKÜMAN

اشرف در مدت ۱۴ سال فرمانروایی جز ویرانی، بدبختی و فقر چیزی برای مردم باقی نگذاشت. از وجود شاعران و ادیبان در دستگاه چوپانی آگاهی نداریم. از عارفان، مولانا نظام‌الدین یحیی غوری (ابن کربلایی، ۱۱۳۱)، و از خوش‌نویسان، عبدالله صیرفی و شاگردش را می‌توان نام برد. تنها بنای باقی‌مانده از دوره چوپانیان، مسجد سلیمانیه و یا علائیه در تبریز است که حسن چوپانی در ۷۴۲ق آن را به نام سلیمان‌خان پادشاه خوانده‌اش بنا کرد. از آنجا که کتیبه آن به خط عبدالله صیرفی (بیانی، مهدی، ۸۰/۸۱-۸۱) و شاگردش نوشته شده است، اکنون به مسجد استاد و شاگرد معروف است (کارنگ، ۲۳۲/۱-۲۳۳).

مآخذ: آق‌سرای، محمود، تاریخ سلاجقه (مسامرة الاخبار و مسایرة الاخيار)، به کوشش عثمان توران، آنکارا، ۱۹۴۳؛ ابن کربلایی، حافظ حسین، *روضات الجنان*، به کوشش جعفر سلطان القرائی، تهران، ۱۳۴۴-۱۳۴۹ش؛ ابوالقاسم کاشانی، عبدالله، *تاریخ اولجاتیو*، به کوشش مهین همبلی، تهران، ۱۳۴۸ش؛ افلاکی، شمس‌الدین احمد، *مناقب العارفين*، به کوشش تحسین یازیچی، آنکارا، ۱۹۷۶؛ اقبال آشتیانی، عباس، *تاریخ مغول*، تهران، ۱۳۴۱ش؛ اهری، ابویک، *تاریخ شیخ اویس*، به کوشش وان لون، لاهه، ۱۳۷۳ق/۱۹۵۴م؛ بناکتی، داوود، *تاریخ*، به کوشش جعفر شعار، تهران، ۱۳۲۸ش؛ بیانی، شیرین، *تاریخ آل جلایر*، تهران، ۱۳۴۵ش؛ بیانی، مهدی، *احوال و آثار خوش‌نویسان*، به کوشش حسین مجیبی اردکانی، تهران، ۱۳۵۸ش؛ حافظ‌ابرو، عبدالله، *ذیل جامع التواریخ رشیدی*، به کوشش خانباها بیانی، تهران، ۱۳۵۰ش؛ حمدالله مستوفی، *تاریخ گزیده*، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۶۲ش؛ رشیدالدین فضل‌الله، *جامع التواریخ*، به کوشش محمد روشن و مصطفی موسوی، تهران، ۱۳۷۳ش؛ سلطان القرائی، جعفر، *حاشیه بر روضات الجنان* (نک: هد، ابن کربلایی)، شبانکاره‌ای، محمد، *مجمع الانساب*، به کوشش هاشم محدث، تهران، ۱۳۶۳ش؛ عبدالرزاق سمرقندی، *مطلع سعدین و مجمع بحرین*، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۵۳ش؛ فصیح‌خوافی، احمد، *مجموع تصحیحی*، به کوشش محمود فرخ، مشهد، ۱۳۳۹-۱۳۴۰ش؛ کارنگ، عبدالعلی، *آثار باستانی آذربایجان* (آثار و ابنیه تاریخی شهرستان تبریز)، تبریز، ۱۳۵۱ش؛ منتخب *التواریخ معینی*، منسوب به معین‌الدین نطنزی، به کوشش ژان اوین، تهران، ۱۳۳۶ش؛ میرخواند، محمد، *روضه الصفا*، به کوشش عباس زریاب، تهران، ۱۳۷۲ش؛ نبئی، ابوالفضل، *تاریخ آل چوپان*، تهران، ۱۳۵۲ش؛ و صاف، *تاریخ*، *تحریر عبدالمحمد آیتی*، تهران، ۱۳۷۲ش؛ نیز:

Boyle, J. A., «Daynastic and Political History of the Il-Khāns», *The Cambridge History of Iran*, vol V, ed. id, Cambridge, 1968; Grousset, R., *L'Empire des Steppes*, Paris, 1948; IA; Spuler, B., *Die Mongolen in Iran*, Leiden, 1985; Uzunçarşılı, I. H., *Anadolu beylikleri*, Ankara, 1969; id., «Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş», *Belleten*, Ankara, 1967, vol. XXXI, no. 124; Yücel, Y., *Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar*, Ankara, 1991.

علی‌اکبر دیانت

چوگان، چوبی که با آن گوی زنند. این واژه بعدها بر بازی چوگان نیز اطلاق گردید.

واژه‌شناسی: خوشبختانه این کلمه در متنهای کهن پهلوی نیز آمده است و همین امر، هم ریشه کلمه را نسبتاً روشن می‌سازد و هم مقایسه آن با شکل‌های گوناگونی را که در زبانهای دیگر پدید آمده‌اند، ممکن می‌گرداند. اما خط پهلوی را آسان نمی‌توان خواند؛ به همین سبب، دانشمندی که به قرائت این واژه یا جمله‌های پیرامون آن همت گماشته‌اند، هریک برحسب

دینار زر سرخ ضرب کردند (همو، ۲۳۷-۲۳۸؛ حافظ‌ابرو، ۲۲۹) و سرانجام اشرف با دریافت مبلغی مراجعت کرد (عبدالرزاق، حافظ‌ابرو، میرخواند، همانجاها). او پس از بازگشت به تبریز عده بسیاری را به قتل آورد (همانجاها).

ملک اشرف در همان سال تصمیم گرفت در رفتار خود نسبت به مردم تجدید نظر کند. از این روی، هنگامی که در اوجان بود، نزد مولانا نظام‌الدین غوری (حافظ‌ابرو، ۲۳۰) یا نظام‌الدین عضدی (عبدالرزاق، ۲۳۹) کس فرستاد و مولانا پیاده به اوجان آمد. اشرف نزد او تعهد کرد که پس از این با عدالت رفتار کند. مولانا در جواب گفت به قول تو اعتماد نیست و آن‌گاه به تبریز بازگشت (همانجاها).

در ۷۵۲ق، یکی از امرای اشرف به نام دلو بایزید بر او شورید. اشرف از این خبر سراسیمه گشت و با بخشش و مخارج هنگفت لشکری مهیا کرد (عبدالرزاق، ۲۵۰؛ حافظ‌ابرو، ۲۳۱). سرانجام دلو بایزید کشته شد و به عبارتی دیگر خود را کشت و غائله خاتمه یافت (همانجاها). پس از آن ملک اشرف در ربع رشیدی ساکن شد و اکابر و پیشه‌وران و گروهی از مردم را به اقامت در آنجا مجبور ساخت و اجازه داد که در آنجا خانه سازند و مدارس و خانقاه و جز آنها بنا کنند.

اشرف خود از نظر روانی دچار اختلال بود و بر همه کس شک می‌کرد؛ چنان‌که مرغ و خروس و گوسفند را برای آشپزخانه در برابر او ذبح می‌کردند (عبدالرزاق، ۲۵۰-۲۵۱؛ حافظ‌ابرو، ۲۳۱-۲۳۲). افزون بر آن بسیار مال‌اندوز بود و اموال امرای خود را مصادره می‌کرد. گویند ۱۷ خزانه از جواهر و زر سرخ و سفید داشت که هر یکی را در جایی نهاده بود (عبدالرزاق، ۲۲۴؛ حافظ‌ابرو، ۲۲۷).

ظلم و بیداد اشرف به جایی رسید که مردم و بزرگان قلمرو او به نقاط دیگر مهاجرت کردند (همو، ۲۳۲؛ سلطان القرائی، ۵۳۹/۲)؛ از جمله محیی‌الدین بردعی به سرای، مرکز آلتین اردو (هم)، رفت و در آنجا به وعظ پرداخت و از مظالم اشرف و درماندگی مردم آن‌چنان گفت که پادشاه جانی‌بیک متأثر شد و به رهایی مردم تبریز و دیگر جایها تصمیم گرفت. جانی‌بیک در ۷۵۸ق/۱۳۵۷م با سپاهی بزرگ از دربند گذشت و راهی تبریز شد. اشرف که در آغاز خبر این لشکرکشی را باور نکرده بود، ناگزیر از ربع رشیدی بیرون آمد و در شب غازان اقامت گزید. مردم و سپاه از اطرافش پراکنده شدند و او به خوی فرار کرد و در آنجا گرفتار شد و به قتل رسید (نک: عبدالرزاق، ۲۹۰-۲۹۲؛ حافظ‌ابرو، ۲۳۳-۲۳۶؛ میرخواند، ۹۸۱/۵-۹۸۲؛ اقبال، ۴۵۴) و اموال و خزانتش را جانی‌بیک تصرف کرد. در حق او این چنین گفته‌اند: «دیدي که چه کرد اشرف خر/ او مظلمه برد و جانی‌بیک زر» (فصیح، ۸۹/۳). با کشته شدن اشرف امارت چوپانیان نیز سر آمد.

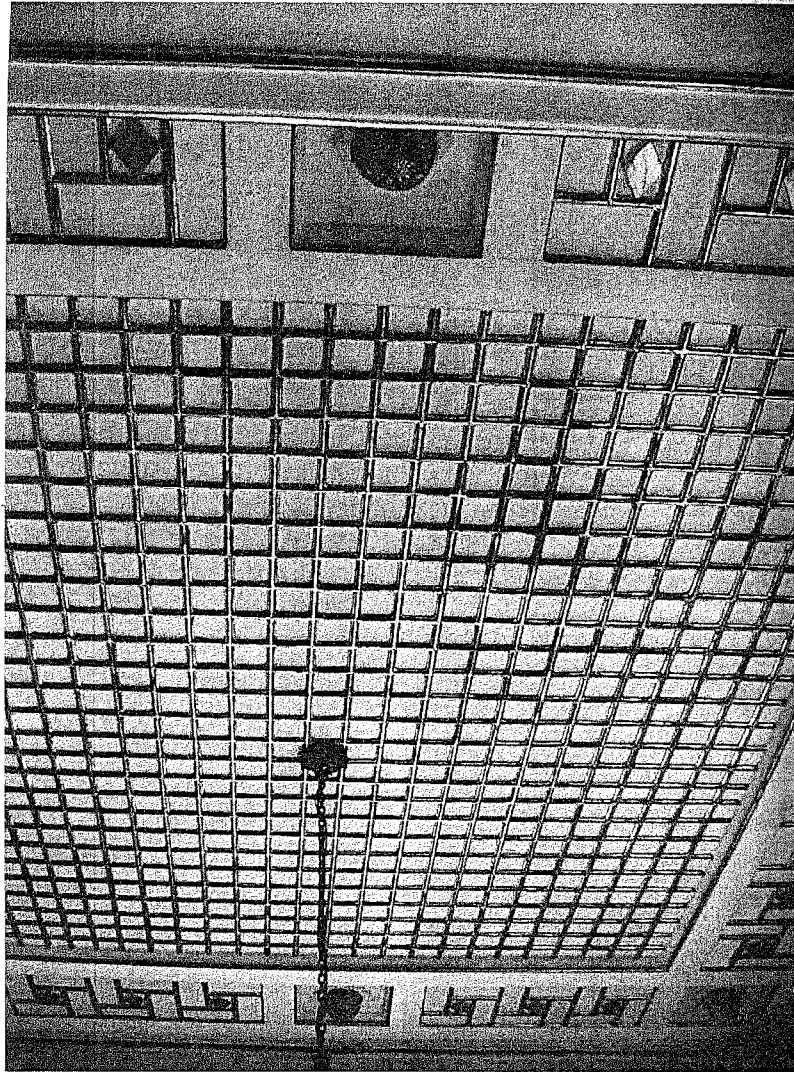

Foto 22: İkinci katın merdiven boşluğuna gelen tavan süslemelerinden detay

0130

DÜNDEN BUGÜNE TÜRK TOPLUMLARINDA ÇEVGEN / ÇÖĞEN / ÇEVGAN / POLO OYUNUNA GENEL BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TÜRKMEN*

Bu araştırmada; geleneksel Türk binicilik sporları içinde gözüken, ancak uluslararası literatürde buna az rastlanılan, daha ziyade Pers/İran menşeli olduğu vurgulanan "çevgen/çöğen/çevgan/polo" oyununun tarihi bağlamda ortaya çıktığı, kaynağı, uygulama biçimi ve geleneksel tarzı, oynandığı coğrafyalar, icra ettiği fonksiyonlar, bilinmeyen yeni boyutları ve terminolojik yönü incelenmiştir. Rusça bazı literatürlerde, özellikle de Orta Asya menşeli kaynaklarda, atın tarihi rolünün en yoğun olduğu dönemlerde çöğen/çevgenin "Türk Atlı Bozkır Kültürü"nü temsil ettiği yönüyle görülebilmektedir. Çalışmada; çöğenin Türk toplumlarının sosyo-ekonomik ve kültürel hayatları içindeki yerini belirlemek, Türk spor tarihine doğru yansıtılmak, çöğenin dünya spor tarihi içindeki Türklere ait rolünü güçlendirerek hak ettiği yere getirebilmek amaçlanmıştır.

İlk olarak 841 yılında Yenisey'de ve 946'da İslık Köl'de Kırgız Türkleri tarafından, bundan sonraki tüm Türk devletlerinde de oynandığı görülmüştür. Türk temel eserlerinde, edebi metinlerinde tıp kitaplarında görülen çöğen, mitolojisinde görülmemiştir. Ancak, bazı yazarların mitolojiyi temel eserlerden öne çıkardıkları anlaşılmıştır. Atın tarihi rolünü yitirmesi ile birlikte çöğeninde Türk toplumları arasındaki icra ettiği birçok fonksiyonlarını yitirdiği görülmüş, Türk toplumlarında bu spor yapılmamaya ve unutulmaya başlanmıştır. 1912 yılında İstanbul'da İngilizler tarafından oynanan polo, bu tarihten sonra Türkiye'de oynanmamıştır. 1972 yılında Frunze/Bişkek'de "çevken", "gil-git" veya "pulu" adıyla oynanmaktadır. Modern adıyla polo ise, refah düzeyi yüksek sosyal sınıflar tarafından oynanmaya devam edilmektedir.

* 19 Mayıs Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

KÜLTÜREL GEÇİŞLİLİKTE POLO/ÇEVGÂN OYUNU

*Ph. Dr. Dursun AYAN**

GİRİŞ

Bazı kültürler tarihin belirli dönemlerinde herhangi bir olgunun, geleneğin oluşturulması ve kurumlaşmasında önemli roller oynamışlardır. Bazı spor dalları da bunlar arasında yer almaktadır. Ancak, bu kültürler tarihin bir başka dönemde katkıda bulunduğu bu olgunun, geleneğin, kurumun çok çok dışında kalabilmiştir. İnsanlık tarihinde bu tür yakınlaşma, uzaklaşma ve dalgalanmaların olduğu bir gerçektir. Örneğin bilim ve felsefeye bakılırsa IX-XVI. yüzyıllar arası İslâm ve Türk dünyası açısından önemli bir katkı dönemidir. Oysa XVI-XX. yüzyıllar arası bilimde Avrupa ve Amerika kendini göstermektedir. Eski Çağda ise durum tamamen Sumerli, Mısır ve Eski Yunan uygarlıklarını ön koşuna çıkarmaktadır.

Sanatsal etkinliğin de dünyada hiçbir zaman yok olmadığı ancak, bazı dönemlerde belirli coğrafya ve kültürlerde daha fazla ön koşuna çıktığı ve diğer kültür ve uygarlıkları etkilediği sanat tarihinden bilinmektedir. Örneğin üç boyutlu beden tasvirlerinin Eski Yunan'da Mısır resmine oranla daha da belirginleşmesi ve buradan Batı ve Doğu dünyasına yayılması; kaligrafik İslâmî etkinin ve halılardaki oryantalist motiflerin batı resim sanatında dönemsel olarak kendini göstermesi genel olarak batı resim sanatı ile ilgili yayınlarda sıklıkla ifade edilmektedir.

Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, İmran Baba, Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri [4-7 Kasım 1997, Ankara], cilt: III, Ankara 2000, s. 93-103. İSAM 139206

* Sosyolog, Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı, Ankara-TÜRKİYE.

07 EYLÜL 2009

Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Sayı: 53, Ankara 2008,

s. 83-114.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Çevgân

Türk Kültürü ve Edebiyatında Çevgan Oyunu

Aysun EYDURAN*

ÖZ

Eski çağlarda savaşız geçen günlerde eğlence amacıyla şenlikler düzenlenir ve bu şenliklerde birçok spor etkinliklerine yer verilirdi. Spor etkinlikleri, kişiyi bedenen ve zihnen güçlendirdiği gibi düşmana karşı verilecek savaşa da hazırlamış olurdu. Bu bakımdan diğer devletlerin yanı sıra Orta Asya Türkleri ve daha sonraki Türk devletleri için sporun ayrı bir önemi vardı. O dönemlerdeki spor etkinliklerinin bir bölümünü atlı spor gösterileri oluşturmaktaydı. Çevgan, atlı spor oyunlarından sadece biridir. Türklerin yanı sıra bu oyunu Arap, Acem ve Bizanslılar da oynamışlardır. Çevgan oyununu bütün dünyanın "polo" adıyla tanıması, XIX. yüzyıl başlarında İngilizlerin Afganistan ve Kuzey Hindistan'ı işgali sırasında olmuştur. Bu çalışmada, çevgan oyununun Türk kültürü ve edebiyatındaki yeri ve önemi, edebî metinlerde işlenişini üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Türk edebiyatı, spor, oyun, çevgan, polo.

ABSTRACT

The Çevgân Game in Turkish Culture and Literature

The festivals in the ancient times used to be organized for entertainment purposes at times when soldiers did not go to battle, and these festivals included several sports activities. Such sports events both strengthened the players in body and mind, and prepared them for battles fought against the enemy. In this respect, sports were of great significance for the Central Asian Turks and for subsequent Turkish states, as well as for other states. Game shows on horse back constituted part of the sports activities in those times. Çevgan is only one of the horse sports played in these festivals. The Arabs, Persians and Byzantines also played this game besides the Turks. The çevgan game started to be known as "polo" throughout the world when the British

* Yard. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/AYDIN, e-mail: aeyduran@adu.edu.tr

** Çalışmada yer alan örnek metinlerin yazımında, taranan eserlerdeki imlâya bağlı kalınmıştır.

چوگان (čow.gān)، برگرفته از «چوپکان» و «چوپگان» پهلوی. آن را مرکب از «چوب» و «گان» (پسوند نسبت) دانسته‌اند. در فرهنگ غیاث و آندراج، چوگان کوتاه‌شده «چولگان» نوشته شده است که در این صورت، شاید مرکب از «چول»/ «چوله» (به معنی خمیده و کج) و «گان» باشد و معرب چوگان، یعنی «صولجان»، نزدیکی این واژه را به چولگان نشان می‌دهد. چوگان/چوگان‌بازی کهن‌ترین ورزشی است که با اسب انجام می‌گیرد و در آن دو گروه سوارکار از روی اسب خم می‌شوند و با چوگان به گوی ضربه می‌زنند و آن را از دست حریف می‌ربایند. چوگان چوب دسته‌داری است که در گذشته به شکل کفچه ساخته می‌شد تا گوی درون آن قرار گیرد؛ چون در گذشته گوی را با چوگان از هوا می‌گرفتند و باز به هوا پرتاب می‌کردند به این نوع چوگان «پهنه» نیز می‌گفتند. بعدها، چوگان تغییر شکل یافت، به گونه‌ای که سر آن را خمیده می‌ساختند یا چوب کوتاه دیگری به شکل سر چکش بر سر آن نصب می‌کردند. گوی نیز گلوله‌ای سبک از جنس چوب است. چوگان در فرهنگ‌ها به معانی دیگری نیز آمده است: هر چوب سرکج؛ چوب سرکجی که با آن دهل و تقاره می‌نوازند؛ کوبه، یعنی چوب بلند و سرکجی که گویی فولادی از آن آویخته باشد و از لوازم شاهی است. پدیدآورنده بازی چوگان دانسته نیست و خاستگاه آن را ایران و آسیای مرکزی گفته‌اند. این بازی تنها تفریح نبود و نخست، به منظور آموزش سواری به جنگجویان و آماده‌سازی سربازان و اسب‌ها انجام می‌گرفت. قبایل جنگجو در گروه‌های صدنفره به این بازی می‌پرداختند. بعدها، این بازی ویژه شاهان و بزرگان و اشراف شد و شاید باز هم ورزشی رزمی بود و برای آمادگی رزمی انجام می‌گرفت. چوگان را پیاده هم بازی می‌کردند. نحوه بازی در طول زمان تغییر کرده است و آن را به این صورت‌ها گفته‌اند: در آغاز، غلامان گوی را به میان میدان می‌افکندند، بازیکنی آن را با چوگان به هوا پرتاب می‌کرد. سوارکاران با اسب‌ها می‌تاختند تا گوی فرودآمده را دوباره به هوا پرتاب کنند و بازیکنی که بیشتر به گوی ضربه می‌زد یا آن را دورتر می‌فرستاد، برنده می‌شد. نیز، گوشه‌ای از میدان را تعیین می‌کردند، گوی را در میان میدان می‌نهادند، هر گروه می‌کوشید گوی را به آن گوشه پرتاب کند و هر کدام که این کار را می‌کردند، برنده می‌شدند. در دوره صفویه، هر گروه چوگان‌باز ۶، ۱۵ یا

۲۰ بازیکن داشت و هر سوار می‌کوشید زودتر از دیگران خود را به گوی برساند و آن را از مواضع حریف که در انتهای میدان بازی بود، به چنگ آورد. چوگان را با دست راست می‌گرفتند و چوگان باز زیده گوی را از نزدیک دنبال می‌کرد و اگر نمی‌توانست به گوی دست یابد، راه حریفان را می‌بست. کهن‌ترین کتاب در دست که در آن از چوگان یاد شده، کارنامه اردشیر بابکان، رساله پهلوی دوره ساسانیان، است که در آن، به زبردستی اردشیر و نوه‌اش، هرمز، در این بازی، اشاره شده است. در ترجمه تاریخ طبری آمده است که چون اسکندر به دارا خراج نپرداخت، دارا گوی و چوگانی برای او فرستاد تا اسکندر جوان دست از فرمانروایی بردارد و به دنبال بازی رود. به نوشته ابوحنیفه دینوری در اخبار الطوال، خسرو پرویز در حلوان - شهر باستانی از میان‌رفته، در جنوب سرپل زهاب - فرمان داد تا سراپرده‌ای بر بلندی برایش برپا کنند تا از آن‌جا، چوگان‌بازی مرزبانان را تماشا کند و به بندویه، دایی خود، سپرد تا به شیرزاد، پسر بهبودان، که ماهرانه بازی می‌کرد، چهارصد هزار درهم جایزه بدهد. در شاهنامه فردوسی، چند بار از چوگان یاد شده است: افراسیاب سیاوش را به چوگان می‌خواند: «شبی با سیاوش چنین گفت شاه - که فردا بسازیم هر دو نگاه/ که با گوی و چوگان به میدان شویم - زمانی بتازیم و خندان شویم.» سیاوش برای بازی با تورانیان، هفت تن از ایرانیان را یار خود برمی‌گزیند. در این کتاب، به استادی شاپور، پسر اردشیر، در چوگان، اشاره شده است. چوگان در دوره اسلامی نزد اعراب رایج شد و صولجان نام گرفت. نخستین خلیفه عباسی که چوگان‌بازی کرد، هارون الرشید (۱۷۰-۱۹۳ق) بود. در بیت‌الدهر آمده است که روزی نصر بن احمد سامانی (۳۰۱-۳۳۱ق) به چوگان بازی رفت. در حین بازی، باران آمد و زمین را خیس کرد. چون بازی تمام شد و امیر به کاخ بازگشت، ابوالحسین مرادی شاعر نزد او رفت و سه بیت در مدح او و ریزش باران سرود و سه هزار درم از امیر صلح گرفت. عبدالملک یکم سامانی (۳۴۳-۳۵۰ق) در مستی به چوگان پرداخت و حین بازی از اسب فرو افتاد و جان سپرد. عنصرالمعالی کیکاووس در باب نوزدهم قابوس‌نامه با عنوان «در چوگان‌زدن»، فرزندش را از عادت به این بازی برحذر داشته و آن را خطرناک دانسته است. او شمار بازیکنان را ۸ تن (در هر گروه ۴ تن) برشمرده است که ۲ تن در ابتدا و انتها، و ۶ تن در میان میدان باشند. وی به گیلانشاه سفارش کرده است که هنگام بازی، اسب را یورتمه براند و در جنگ و گریز شرکت نکند

22 ARA 2012

برهان قاطع نیز با تأیید این مطلب، عنوان می‌کند که این ساز توسط سردسته خوانندگان نواخته می‌شده است و با آن ریتم یا اصول آهنگ را نگه می‌داشته‌اند (ذیل همین ماده). ترکیب چنگ و چغانه نیز در ادبیات فارسی به کرات دیده می‌شود و بعید نیست که چغانه در قدیم، ساز همراهی‌کننده چنگ بوده باشد.

در متون پهلوی کلاً ذکری از چغانه به میان نیامده است. اما در چند دهه اخیر عده‌ای از پژوهشگران گفته‌اند که این ساز از جمله آلات موسیقی پیش از اسلام بوده که تصویر آن به

رقصنده‌ای چغانه در دست، جام سیمین زرکوب دوران ساسانی، موزه ایران باستان (فروغ، ۱۵)

اشکال گوناگون در دست مطربان و رقصندگان بر روی جامهای فلزی بازمانده از دوران ساسانی نقش بسته است (فروغ، ۱۲۱؛ ملاح، ۲۴۰-۲۴۱؛ ستایشگر، ۳۳۰-۳۳۱/۱). البته در اینکه سازی با عملکرد و ویژگیهای موسیقایی چغانه در دوره ساسانی وجود داشته است، تردیدی نیست، اما شواهدی دال بر اینکه این ساز در آن دوره نیز تحت عنوان چغانه شناخته می‌شده، در دست نیست.

درباره خاستگاه این ساز به طور مشخص نمی‌توان بحث کرد. مؤلف فرهنگ آندراج اظهار می‌کند که چغانه بر وزن ترانه، سازی بوده منسوب به اهل چغان که در واقع محلی است در حوزه ماوراءالنهر (نک: ذیل چغان، نیز چغانه) و معرب آن صغان بوده است (لغت‌نامه...، ذیل چغان)، اما به نظر می‌رسد که چغانه

1. rattle

(۱۰۶) مشرف بر رودخانه بوده است. در نیمه راه شهرهای ترمذ و چغانیان، شهر دارزنجی (دارزنگی) واقع بود و در جنوب آن نزدیک چغانرود، شهری معروف به «صَرْمَنجی» یا صَرْمَنجان بود و سرانجام نزدیک محل پیوستگی چغانرود به آمودریا، ترمذ قرار داشت که مهم‌ترین شهر سرزمین چغانیان به شمار می‌رفت (لسترنج، 440).

در کاوشهای باستان‌شناسی که اخیراً در دره چغانرود صورت گرفته، آثار مهمی به دست آمده است، از جمله در غاری به نام تشیک‌تاش بر فراز یکی از کوههای بایسون که مشرف بر این دره است، در ۱۹۳۸م/۱۳۱۷ش آثاری از دوره پارینه‌سنگی میانی یافت شده است که مجموعه‌ای غنی درباره این دوره شمرده می‌شود (آلچین، ۸۱) و نیز در آثار معماری‌ای به نام خالچیان در ترمذ نقش‌برجسته‌هایی به دست آمده است که مجموعه بسیار ارزنده‌ای را تشکیل می‌دهد و امروزه آنها را در موزه ارمنی‌تاز قرار داده‌اند (ورجاوند، ۱۵).

مآخذ: آلچین، بریجیت، «پارینه‌سنگی میانی»، تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی، ترجمه صادق ملک شهیرزادی، تهران، ۱۳۲۴ش؛ ابن حوقل، محمد، صورۃ الارض، به کوشش کرامرس، لیدن، ۱۹۳۷م؛ ابن‌رسته، احمد، الاعلاق النقیسه، لیدن، ۱۸۹۱م؛ اصطخری، ابراهیم، مسالک المسالک، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۷۰م؛ بارتولد، و.، آبیاری در ترکستان، ترجمه کریم کشاورز، تهران، ۱۳۵۰ش؛ همو، گزیده مقالات تحقیقی، ترجمه کریم کشاورز، تهران، ۱۳۵۸ش؛ حدود العالم، به کوشش منوچهر ستوده، تهران، ۱۳۴۰ش؛ چیدری، محمدرضا، شناسنامه فرهنگی جمهوری ازبکستان، تهران، ۱۳۸۰ش؛ رضا، عنایت‌الله، ایران و ترکان در روزگار ساسانیان، تهران، ۱۳۶۵ش؛ شرف‌الدین علی یزدی، ظفرنامه، به کوشش عصام‌الدین اورونبایف، تاشکند، ۱۹۷۲م؛ فرخی سیستانی، دیوان، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران، ۱۳۳۵ش؛ مارکوارت، یوزف، وهرود و ارننگ، ترجمه داوود متشی‌زاده، تهران، ۱۳۶۸ش؛ مقدسی، محمد، احسن التقاسیم، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶م؛ ورجاوند، پرویز، میراثهای تمدن ایرانی در سرزمینهای آسیای شوروی، تهران، ۱۳۵۱ش؛ یاحقی، محمدجعفر و مهدی سیدی، از جیحون تا وختش، مشهد، ۱۳۷۸ش؛

نیز:

Barthold, W. W., *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, London, 1977; *Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya*, Moscow, 1970-1978; *Iranica*; *Kratkaya geograficheskaya entsiklopediya*, Moscow, 1964; Le Strange, G., *The Lands of the Eastern Caliphate*, London, 1966; Minorsky, V., introd. *Hudud al - Alam*, London, 1937.

محسن احمدی

چغانه (چغنه)، سازی از خانواده آلات موسیقی خود صدا مانند جغجغه که در زبان انگلیسی به آن رَتَل گفته می‌شود. چغ، نوعی چوب است و چغ نیز به چوب آبنوس اطلاق می‌گردد. چنین به نظر می‌رسد که چغانه نیز از لحاظ ریشه لغوی برگرفته از چغ باشد (فرهنگ رشیدی، ۵۱۵).

در چندین فرهنگ فارسی اعم از فرهنگ رشیدی، غیاب اللغات و فرهنگ جهانگیری (نک: ذیل ماده) چغانه به عنوان سازی چوبی به شکل مشتة پنبه‌زان معرفی شده است که سر آن را شکافته و در آن جلاجل یا زنگوله‌های کوچکی تعبیه می‌کردند. مؤلف

وقصر الثقافة، والمسجد الكبير الذي يعود إلى القرن الخامس عشر، وفيها عدد من الحدائق الجميلة، ونبع للماء النقي والمياه المعدنية، لذلك تتوزع فيها مسابح المياه المعدنية ومراكز الاستشفاء، وأخيراً سُمِّيَتْ، من قبل اليونسكو، مدينة الإرث الثقافي العالمي.

صفحة عيد

متحف صوفيا التاريخي ومتحف الحركة الثورية البلغارية. إضافة إلى ذلك تشتهر بمسارحها الجميلة، وهي تحوي العديد من الأماكن والأبنية الأثرية التي تعود إلى العصور القديمة منها: كنيسة سان جورج، وكنيسة صوفيا التي تعود إلى القرن الخامس عشر، وكاتدرائية الكسندر نيوفسكي التي تعود إلى القرن التاسع عشر،

بلغاريا، حيث تم تأسيس الأكاديمية العلمية البلغارية عام ١٨٦٩، أما جامعتها فتعود إلى عام ١٨٨٨، إضافة إلى ذلك، هناك العديد من المعاهد العليا، عدا ذلك فهي تحوي أكاديمية الفنون، والمكتبة الوطنية والعديد من المتاحف، وأهمها: متحف التاريخ الطبيعي، متحف الفن المعماري، المتحف الوطني، متحف ديمتروف،

مراجع للاستزادة،

- Handlexikon. Band 2. VEB. Bibliographisches Institut. (Leipzig. 1985).

■ الصوفية (الطرق) - التصوف

■ الصولجان (البولو)

الخلفاء والأمراء والسلاطين، وكان هارون الرشيد أول خليفة لعب الكرة والصولجان (٧٦٦ - ٨٠٩م)، كما اشتهر بها الملك العادل نور الدين بن زكي والسلطان صلاح الدين الأيوبي وبعض سلاطين المماليك.

انتقلت اللعبة مع الفتوح الإسلامية إلى ما وراء النهر والتبت والصين ومنها إلى اليابان، ولقيت شعبية كبيرة فيها، ومن كلمة «بالتي» Balti بلغات التبت التي تعني الكرة اقتبس الغرب اسم اللعبة فسموها «بولو».

دخلت هذه الرياضة الهند في القرن الثالث عشر على يد الحكام المسلمين،

ولكنها كانت نوعاً من التدريب العسكري للفرسان. والواقع أن الجحفة أو الصولجان كانت تعني للقبائل المحاربة نوعاً من الممارك الصغيرة يشارك فيها ما لا يقل عن مئة فارس في كل طرف، ثم تحولت بالتدريج إلى رياضة يمارسها النبلاء وعلية القوم على نطاق واسع.

انتقلت اللعبة من فارس إلى الجزيرة العربية في الجاهلية، وشاعت بين فرسان القبائل العربية وخاصة في الحيرة. وظلت بعد انتشار الدعوة من ألعاب الفروسية المفضلة إضافة إلى الصيد والرماية، وبرع فيها كثير من

الصولجان scepter كلمة محرفة عن الجوكان chaugan الفارسية وبالعربية المحجن، ومعناه: العصا أو المضرب. يرجع أصل الصولجان في القديم إلى سلاح له مقبض طويل ورأس معقوف أو كروي ثقيل، ثم صار رمزاً للسلطان، ويحمله الملوك والرؤساء وكبار الضباط من حرسهم. وكان يصنع من خشب ثمين أو معدن، وما زال يتخذ إلى اليوم أداة من أدوات الاستعراضات والطقوس والاحتفالات.

أما «الصولجان والكرة» أو «الجوكان» أو «البولو» polo وبالعربية «الجحفة» فتسميات مختلفة تطلق على لعبة من ألعاب الكرات يمارسها اللاعبون من على صهوات الجياد، وهي أقدم رياضات الفروسية.

لمحة تاريخية

تكاد المصادر التاريخية تجمع على أن إيران هي الموطن الأصلي للعبة «الكرة والصولجان»، وكانت تمارس على نطاق واسع في بلاد فارس منذ القرن الأول للميلاد، وربما كانت أقدم من ذلك بكثير. ولم تكن في بداياتها رياضة فحسب، وفق المفهوم العصري،

